

LEERMENS – DONATUSKERK

Leermens ligt op een van de hoogste radiale wierden van de provincie Groningen. De kerk dateert van ca. 1050 of eerder en is waarschijnlijk de oudste nog overeind staande kerk in Noord-Nederland. In de muren van het schip zitten nog resten tufsteen. In het proefschrift van Otto Roemeling (Heiligen en Heren, 2013), die alle middeleeuwse patrocinia van de Noord-Nederlandse kerken heeft onderzocht, wordt verwezen naar een aantal eigentijdse teksten van tussen 1423 en 1510 waarin eenduidig sprake is van "Ecclesia S Donati". In 1530 wordt in de volkstaal over 'Sente Donatus'.

De zaalkerk kreeg in de 12e eeuw een inspringend koor met een halfronde apsis. Er werden tussen 1170-1200 aanbouwen in tuf- en baksteen aan de koorpartij toegevoegd, waarschijnlijk aparte kapelruimten. Iets later kregen deze aanbouwen topgevels en werden echte dwarspanden. Het schip werd verhoogd en kreeg een rondboogfries, aan de zuidzijde rustend op kraagsteentjes in de vorm van beestenkoppen. De beide dwarspanden kregen aan de oostzijde absides, waarvan nu alleen nog bouwsporen resteren. De bouw van het laatromaanse koor halverwege de 13e eeuw was de laatste grote verandering. In het muurwerk van het koor, met de ramen verdiept in van de grond oprijzende nissen, domineert de rondboog. De nissen worden door colonetten gescheiden. De geveltop is op dezelfde wijze versierd, maar dan met blinde nissen. Rond 1190 verving men de oorspronkelijke westtoren uit de 11e eeuw door een breed bakstenen westfront met twee smalle torens. Dit westfront was in de loop der jaren zo bouwvallig geworden dat deze in 1822 werd vervangen door een houten dakruiter. De huidige dakruiter is van na de brand in 1957. Deze brand, waarbij het Van Oeckelen-orgel verloren ging, zette aan tot een algehele restauratie. Deze restauratie moest o.a. het romaanse karakter accentueren, maar om praktische redenen zijn de grote spitsboogramen uit de 16e eeuw aan de zuidkant gehandhaafd. In de noordmuur treffen we nog een dichtgezette ingang aan. In de noordwest binnenhoek zien we drie lage vensters waarvan de twee in de schipmuur van knielnissen zijn voorzien. De functie van deze nissen is nog steeds onduidelijk. Het lage venster in de westmuur van het noordelijke dwarspand gaf zicht op het altaar in de tegenover liggende abside. De topgevel van deze dwarsarm heeft een klimmend spaarveld. Aan de oostzijde van het transept zijn de sporen van de verdwenen absides nog zichtbaar.

Schip en dwarsschip zijn gedekt met een (later aangebrachte) blauwgroene balkenzoldering. Het koor heeft een meloenvormig koepelgewelf. De ribben van dit gewelf lopen in de oosthoeken door tot aan de grond. Het gewelf heeft een geschilderd baksteenpatroon, waarschijnlijk nog van vóór 1250. De acht ribben van het gewelf komen samen in een sluitring in de vorm van een rozet. In het hart van het rozet is het Lam Gods afgebeeld; het wordt omringd door acht passen, afwisselend gevuld met de symbolen van de vier evangelisten en bladornamenten.

Zo rond 1250-'60 kreeg de kerk een gemetseld doksaal. Vóór die tijd moeten de beide scheibogen in het transept zijn gemaakt om de bouw van deze mogelijk te maken. Van dit doksaal, ooit een galerij op vijf bogen, rest nog één boog in het zuiderdwarspand met daarop twee zwaar gehavende schilderlagen. De oudste bevat passiescènes, met (vermoedelijk) de geboiede Christus aan de linkerkant. Van de jongste laag resteren apostelfiguren met sterren.

De resterende muurschilderingen zijn uit de eerste helft van de 15e eeuw: op de noordwand van het koor zien we restanten van St. Donatus of St. Nicolaas. Op de zuidwand zitten schilderijen van St. Sebastiaan (te herkennen aan de pijlen in zijn lijf), de tronende Maria met kind en Sint Ursula met schuilende maagden onder haar mantel (elfduizend volgens de legende; maar niet allemaal afgebeeld). De gekroonde figuur rechts van Sebastiaan zou keizer Diocletianus kunnen zijn.

Van de kansel komt alleen de kuip met getordeerde zuiltjes uit de 17e eeuw; trap en klankbord komen uit

de 19e eeuw en de onderkuip werd tijdens de laatste restauratie vernieuwd. Onder de kansel is een luik naar een lage, ruime kelder, die in W.O. II dienst heeft gedaan als schuilkelder voor onderduikers. In de zuidoosthoek zit een piscina.

De grafkelder onder het koor is vermoedelijk in de 16e eeuw gemaakt. Hier is Willem Clant in 1541 begraven. Zijn grafzerk staat tegenwoordig in het noorderdwarspand tegen de muur.